

Marokkó a függetlenség útján – hispán nézőpontból

Kovács Dániel
Szegedi Tudományegyetem

Bevezetés

Munkámmal elsődlegesen az a célom, hogy a spanyol sajtó segítségével bemutassam a Marokkó függetlenné válásához vezető utat, illetve Spanyolország viszonyát ehhez a kérdéshez. Ezt a folyamatot több szinten is el lehet, illetve el kell helyeznem: világviszonylatban a dekolonizáció történeti folyamatában éppúgy, mint a Nyugat-Mediterráneum kontextusában, ahol minimum három állam (Marokkó, Franciaország, Spanyolország) nemzeti történetében kiemelt helyet foglal el. Marokkó függetlenné válásáról Magyarországon is írtak már, kiváló kutatók mutattak rá e történeti esemény hátterére.¹ Marokkó dekolonizációjának spanyol vonatkozása hazánkban mégis kevésbé kutatott téma. Munkámmal kettős célt tűztem magam elé. Írásomban megkísérlek panorámaképet nyújtani Marokkó függetlenné válásáról, ugyanakkor részletesen kitérek e folyamat néhány nevezetes eseményének történetére is – és teszem mindezt spanyol nézőpontból, elsősorban a korabeli sajtóra támaszkodva. Emellett írásomban több, a korabeli lapokban kiemelt helyen megjelent beszédet, dokumentumot is közlök, amelyek magyarul első ízben jelennek meg.

Karima Aït Yahia rámutatott, hogy a történetírás sokáig úgy tekintett a Francokorszakra, mint a cenzúra sötét világára, ahol szabad kifejezési formák nem léteztek. Ez alapvetően igaz. Ugyanakkor újabb tanulmányok bizonyítják, hogy a rendszer adta kereteken belül a sajtó próbált élni a mozgásterével. A kép tehát árnyaltabbá vált. Kutatók rávilágítottak, hogy a rendszeren belül e tekintetben is egyfajta evolúciót figyelhetünk meg. 1949 és 1962 között lassan és korlátozott mértékben valamiféle pozitív változás érhető tetten.² Más kutatók ennél sötétebb képet festenek, és azt hangsúlyozzák, hogy az 1966-os Lex

¹ Lásd például: J. Nagy László: Spanyolország és Marokkó. In: *Világtörténet*, 1985/3. Harsányi Iván: *Spanyol dilemmák – spanyol megoldások a 19–20. század útvesztőjében*. Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 2006. 22–40. Spanyolország történetéről Anderle Ádám írt alapvető összefoglaló munkát. Anderle Ádám: *Spanyolország története*. Pannonica Kiadó, Budapest, 1999. Marokkó politikatörténetéhez lásd: Ferwagner Péter Ákos: A marokkói politikai pártok II. Hasszán uralkodása idején. In: Ferwagner Péter Ákos – Kalmár Zoltán (szerk.): *Az átmenet egyensúlya. Szilágyi István 60 éves*. Áron Kiadó, Budapest, 2010. 195–232. E négy kutató írásai számomra is kiindulópontul szolgálnak. Ugyanakkor egyikőjük érdeklődésének középpontjában sem Spanyol-Marokkó dekolonizációja áll.

² Karima Aït Yahia: *La prensa franquista y la política exterior: el caso de la Guerra de Independencia de Argelia*. In: *Cuadernos de Historia contemporánea*, 2008. vol. 30.

Fraga is csak korlátozott előrelépést vonhatott maga után.³ A spanyol sajtó viszonylag hű volt a madridi „irányhoz”, ám ez nem jelenti azt, hogy egyszerű szócsové lett volna a kormánynak.⁴ Ugyanakkor tény, hogy a sajtóban a spanyol gyarmatok dekolonizációjának „teljes témája úgy volt irányítva, hogy kedvező képet adjon önmagáról a közvélemény számára”.⁵ Bárhogyan alakultak az események, Spanyolország mindig kedvező színben tűnt föl.

A sajtót mint történeti forrást mindig kritikával kell kezelni – jelen munka esetében ez talán hatványozottan igaz. Benyomásom szerint, noha a sajtó tartalmilag elfogult volt, mennyiségi értelemben korrekt módon járt el: sem több, sem kevesebb cikk nem jelent meg, mint amit az adott történeti esemény indokolt. Ez természetesen csak szubjektív megítélés. Tény azonban, hogy a spanyol külpolitikáról nemritkán szuperlatívuszokban írtak a lapok, ám a sajtóforrások segítségével elsősorban nem is a rankei értelemben vett „ahogyan valójában történtre”, hanem annak tükörképére vagyok kíváncsi. Spanyolországban ekkoriban körülbelül 108 napilap és 450 hetilap jelent meg. A sajtót a Nemzeti Sajtódelegátus (Delegado Nacional de Prensa) ellenőrizte. „Szinte az egyetlen külföldi hírforrás az *Efe* – mely egy állami ügynökség volt –, amely a United Press Agencytől és a Reutertől kapta a híreket, amelyeket lefordított, cenzúrázott és szétosztott” a spanyol lapoknak.⁶ A cenzúrának igazi gépezete működött: gondolhatunk a hivatalos cenzúrára (például az Információs Minisztériumnak benyújtott előzetes példány szükségességére),⁷ a lapok szerkesztőségének „instrukcióira”, vagy akár az újságírói öncenzúra is eszünkbe juthat.

E korszakban a legfontosabb napilapok az *Arriba*, az *ABC*, a *La Vanguardia Española*, illetve a *Ya* voltak.⁸ Munkámban az eredetileg konzervatív-monarchista *ABC* és a liberális gyökerekkel rendelkező spanyol nyelvű katalán napilap, a *La Vanguardia Española* felhasználásra mellett tettem le a voksomat.⁹ Döntésem mögött három komponens húzódik meg. Az első személyes: spanyolországi tanulmányaim alatt egyetemi kutatók, könyvtárosok alaposan megismertettek e két lappal. A második ok az, hogy mindkét lapnak kiváló internetes keresője, összetett adatbázisa van. Harmadszor – s ez a döntő – e két lap felhasználásával a spanyol újságolvasó közönség olyan nagy részének ismeretanyaga tárul elénk, amelyből – kellő óvatossággal – már vonhatunk le következtetéseket. Írásomban természetesen a spanyol és magyar szakirodalmat is felhasználom.

Spanyolország ezer szállal kötődött és kötődik ma is Észak-Afrikához. Észak-Marokkóban 1912–1956 között egy 20 000 km² kiterjedésű terület protektora volt (Marokkó nagyobbik része francia uralom alatt állt), Ceuta és Melilla észak-afrikai városok a kö-

³ Maria Dolores Algora Weber: La conexión entre la política exterior del franquismo y la información sobre el mundo árabe a través de „Mundo: Revista Semanal de Política Exterior y Economía” (1945-1955). In: *Cuadernos de historia contemporánea*, 1992. N°14. 121.

⁴ Ait Yahia: *La prensa franquista y la política exterior...* i. m.

⁵ Algora Weber: *La conexión entre la política exterior del franquismo...* i. m. 121.

⁶ Uo.

⁷ Uo.

⁸ Ait Yahia: *La prensa franquista y la política exterior...* i. m. 294.

⁹ Az *ABC*-t 1903-ban alapították és ma is az egyik legjelentősebb spanyol napilap. Ugyanez érvényes az 1881-ben alapított *La Vanguardia Española*ra is. Mindkét lap kiváló honlappal rendelkezik, ahol számos fontos és érdekes információ fellelhető: <http://www.abc.es/>, <http://www.lavanguardia.com/>

zépkor végétől voltak a birtokában, s ma is Spanyolország (és az EU) részét képezik.¹⁰ Észak-Marokkó 1956-ban, Szidi-Ifni városa 1969-ben, Spanyol-Szahara (Nyugat-Szahara) 1975-ben vált el Spanyolországtól.¹¹

Frantz Fanon¹² a dekolonizáció lényegét a maga könyörtelen stílusában, *A Föld rabjai* című munkájának első soraiban így ragadta meg: „*A dekolonizáció, bármilyen címet vagy új formulát alkalmazzon is: nemzeti felszabadulás, nemzeti újjászületés, a nemzet visszafoglalása a népnek, Commonwealth – mindig erőszakos jelenség.*”¹³ Fanonnal lehet, bizonyos kérdésekben kell vitatkozni, ezek a sorok azonban véleményem szerint vitathatatlank. E Fanon-idézet megáll Marokkó vonatkozásában is, ahol annak ellenére, hogy az algériaihoz fogható háború nem robbant ki, a függetlenséghez vezető út (elsősorban Francia Marokkó-ban) pirosra festette a Szahara homokját.

Francia Marokkó a függetlenség útján

Marokkóban V. Mohamed (Szidi Mohamed Ben Juszeif) szultán a nacionalista erők szimbólumává vált. A szultán 1947-es tangeri beszédében már megfogalmazta: „*Marokkó egy egységet alkot, amelynek szimbóluma a trón.*”¹⁴ V. Mohamed igen aktívan politizált, ezért a francia vezetés 1953. augusztus 20-án elmozdította. Bár a franciák a lokális viszályokat és a marrákesi pasa uralkodóval szembeni gyűlöletét felhasználva jártak el, ezzel látszólag bonyolult, zavaros helyzetet teremtve, valójában a szituáció nagyon is egyértelmű volt: „*Helyi idő szerint délután fél háromkor Guillaume tábornok egy harminc kocsiból és tankból álló egység, illetve egy lovassági század kíséretében megjelent a Birodalmi Palotában. Húsz perccel később kijött és bejelentette a tömegnek, hogy a Szultán, Sidi Mohamed Ben Juszeif le lett téve, és hogy intézkedéseket fogadtak el annak érdekében, hogy fiaival együtt eltávolítsák Marokkóból*” – írta az ABC.¹⁵

¹⁰ Erről bővebben lásd: J. Nagy László: Spanyolország és Marokkó. i. m. és J. Nagy László – Koronczi Ágnes: Spanyolország és a Maghreb-térség. *Külgügyi Szemle*, 2010/3. Vö.: Eloy Martín Corrales: El protectorado español en Marruecos (1912-1956). Una perspectiva Histórica. In: Joan Nogué – José Louis Villanova (szerk.): *España en Marruecos (1912-1956) Discursos geográficos e intervención territorial*. Editorial Milenio, 1999. Vö.: Eloy Martín Corrales (szerk.): *Marruecos y el colonialismo español (1859-1912). De la guerra de África a la „penetración pacífica”*. Ediciones Ballaterra, Barcelona, 2002.; Harsányi Iván: *Spanyol dilemmák – spanyol megoldások...* i. m. 22–40. A spanyol külpolitika legteljesebb áttekintését adja 1800-tól napjainkig Juan Carlos Perreira: *La política exterior de España de 1800 hasta hoy*. Ariel, 2003.

¹¹ E folyamathoz fontos adalékokat ad: Lluís Riudor: Sueños imperiales y africanismo durante el franquismo (1939-1956). In: Joan NOGUÉ – José Luis Villanova (szerk.), *España en Marruecos (1912-1956)*... i. m. Nyugat-Szahara kérdéséhez lásd: Igaz Levente: Egy elfelejtett válság politikai háttere: Nyugat-Szahara. *Kül-Világ*, 2006/1.; Besenyő János: A nyugat-szaharai konfliktus – az önálló sodási küzdelem kezdete, a Nemzetközi Bíróság döntése és a „zöld menet”. *Kül-Világ*, 2009/2.

¹² Fanonról Immanuel Wallerstein kiváló tanulmányát magyarul lásd: Immanuel Wallerstein: Fanon XXI. századi olvasata. *Eszmélet*, 2011. tavasz.

¹³ Frantz Fanon: *A föld rabjai*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1985. 53.

¹⁴ Idézi: J. Nagy László – Ferwagner Péter Ákos: *Az arab országok története 1913–2003*. JATEPress, Szeged, 2004. 100.

¹⁵ ABC, 1953. augusztus 21. 7. Az ABC esetében a lap digitális katalógusában található oldalszámok nem minden esetben egyeznek a lap oldalainak tetején magadott oldalszámmal. Mindig a lap tetején

Ezután több mint kétéves száműzetés várt V. Mohamedre, melynek állomásai Korzika, majd Madagaszkár voltak. A szultán elmozdítása (a trónfosztás szót kerülték) jelentős nemzetközi és hazai felháborodást váltott ki. A szabotázsakciók, merényletek mindennaposá váltak Marokkóban.¹⁶ Spanyolország támogatta a marokkói nacionalistákat és nem ismerte el az V. Mohamed helyére ültetett Ben Arafát. A hispán ország az ún. arabbarát politikája részeként – mely politika eredetileg arra volt hivatott, hogy a rezsim II. világháborút követő nemzetközi elszigeteltségét az arab országok felé történő nyitással ellensúlyozza – anyagi és eszmei munícióval egyaránt ellátta a felkelőket. Spanyolország elszigeteltsége a hidegháború nyomán az 1950-es évekre csökkent, s bár kvázi betagozódott a nyugati tömbbe (a NATO-nak és a formálódó európai integrációknak nem lehetett tagja), mindez nem jelentette azt arabbarát politika evolúciójának végét.¹⁷

Ez a politika azonban – miként ezt Marosy-Mengele Ferenc madridi magyar királyi követ¹⁸ is megfogalmazta – kétélű fegyver volt: „Az a taktikai ügyesség, amellyel a spanyol

található eredeti oldalszámra hivatkozom, de a visszakeresést megkönnyítendő, zárójelben – ahol eltérés van – megadom a digitalizálás során „keletkezett” oldalszámot is. Ide kívánczik továbbá, hogy mindig a lap reggeli, madridi számát használtam. A *La Vanguardia Española* estében szintén minden hivatkozás a lap reggeli, „ediciones generales” számára vonatkozik.

¹⁶ J. Nagy László: *Az ummától a nemzetállamig. Az arab országok története a 19–20. században*. SZTE Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2009. 130–133.

¹⁷ Az arabbarát politikához hasznos adalékokat ad: Algora Weber: *La conexión entre la política exterior del franquismo...* i. m.; José R. Díaz Gijón – Donato Fernández Navarrete – Manuel Jesús González González – Pedro A. Martínez Lillo – Álvaro Soto Carmona: *Historia de la España actual: 1939–2000. Autoritarismo y democracia*. Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales, Madrid, Barcelona, 2011. 94.; Rafael Bustos: *Las relaciones España-Argelia, una mirada desde España*. Anuario Internacional del CIDOB 2006. 2007. 500. A kutatás jelenlegi szintjén számomra úgy tűnik, hogy az arabbarát politika okai között fajsúlyos helyet foglal el (a már említett fő ok, a második világháborút követő nemzetközi elszigetelődés mellett) a Franciaországgal szembeni gyarmati bizalmatlanság, valamint a harag is, amiért Párizs a spanyol polgárháború idején a köztársasági oldalt támogatta. Az arab világban már az 1940-es évek végére jelentősen javult Spanyolország helyzete, és ennek érdekében sok konkrét lépést is tett: latin-amerikai országokon keresztül nyomást gyakorolt az ENSZ-ben (ha úgy tetszik, arab „lobbit” folytatott), fegyvereket adott el a régióknak és nem ismerte el Izraelt. Marokkói protektorátusában pedig számos kedvezményt tett a helyi lakosságnak. Mint arra többen is rámutatnak (erről később szólok majd), Spanyolország protektori zónájából egyfajta „kirakatot” csinált. Az arabbarát politikát lehet sikerként értékelni. Algora Weber szerint az arabbarát politika nagy sikerek tekinthető, mivel Spanyolország általa csökkentette elszigeteltségét, az arab országok mellette szavaztak az ENSZ-hez való csatlakozás napirendre kerülésekor, sőt, az arabbarát politika lehetőséget adott Francónak, hogy nemzetközi tekintélyét növelje. Ez a „siker” legalábbis relatív. E politika bizonyos értelemben nehezen ragadható meg önmagában, mivel bár általánosan elfogadott, hogy a nemzetközi elszigeteltség „enyhítése” miatt hívták életre, jóval túlélte azt. Sőt, mire beért, maga a fő kiváltó ok is enyhült, hiszen 1950-ben kitört a koreai háború, amely nagyban kedvezett Spanyolország helyzetének. Az arabbarát politika „összefolyik” a dekolonizáció folyamatával, a hidegháború aspektusaival, Franco antikommunista „paranoiáival”, és még fontosabb, hogy személyes „Afrika-vonzalmával”. Ám ami még ennél is sokkal jelentősebb: e „megtervezett” politika részben egybemosódik bizonyos történeti realitásokra adott praktikus válaszokkal, talán ezért olyan nehéz elméleti szinten jól megragadni.

¹⁸ 1969-ig működhetett a spanyol fővárosban. Anderle Ádám (szerk.): *Marosy-iratok. Magyar Királyi Követség Madridban 1948–1957*. Hispánia Kiadó, Szeged, 2002.; Harsányi: *A féléperifériáról a centrum felé...* i. m. 307–308.

politika eddig a francia–arab ellentétet a maga javára kiaknázza, csődöt mondott abban a pillanatban, amikor Franciaország döntő engedményekre kényszerült. Az eddig hirdetett hivatalos formula, mely szerint Spanyolország nem ismer el a részvétele nélkül létesített változásokat Marokkóban, kitűnően bevált akkor, amikor a franciák által detronizált arab szultánra lehetett vonatkoztatni. De visszafelé sül el, ha a marokkóiak azt látják, hogy Franciaország megadta szuverenitásukat, függetlenségüket és most a spanyolokon volna a sor.”¹⁹ Márpedig V. Mohamed 1955-ben az aix-les-bains-i megállapodások nyomán hazatérhetett és tárgyalások kezdődhettek a függetlenségről.²⁰

Az uralkodó Marokkóba való visszatéréséről a spanyol lapok szemléletes leírást adnak. Amikor november 16-án 11 óra 10 perckor bementek, hogy tíz perc múlva megérkezik V. Mohamed gépe, a hatás nem maradt el: Rabat szinte extatikus állapotba került. A történetet kiválóan szimbolizálja az a fiatal nő, aki az eget nézte, s mikor meglátta, hogy Szidi Mohamed gépe közeledik, a szemeiben „vágýalom, remény és hit” tükrözödött.²¹ Ben Juszeif november 16-án 11:30-kor ismét marokkói földre léphetett.²²

A nap nemcsak V. Mohamed, hanem a nacionalista Isztiklál Párt számára is sikert jelentett. „A tömeg élteti a pártot és az uralkodót. »Az Isztiklál Ben Juszeifért!«” – tudósít az ABC.²³ A szultán megérkezését követően a Mexuar palotába ment, ahol beszédet tartott. Az ABC újságírója rámutatott, hogy V. Mohamed – talán az érzelmek következtében – fizikailag nem volt jó formában, de hát, „a királyok is emberek”.²⁴ Az uralkodó beszédét az ABC közli.

„Szeretett népem! Dicsőség Istennek, hogy megengedte nekünk, hogy visszatérjünk, hogy véget vessünk nehézségeinknek és befejezzük erőfeszítéseinket.

Hú népem! Míg szilárdan hűek maradtok a hithez, semmilyen rossz nem érhet beneteket, akármekkora legyen is a rossz ereje, mert ezen a világon nincsenek olyan nehéz próbák, melyek örökké tartanának.

Szeretett népem! Hűséget fogadtatok és teljes mértékben betartottátok ígéreteketek. Ti voltatok, akik állhatatosan kitartottak, és akiket Isten kárpótlásként áldásaival borít be.

Szeretett népem! Ahogyan Ti, úgy mi is hűek maradtunk. Ahogyan Ti, úgy mi is teljesítettük feladatunkat. Itt vagyunk előttetek, ahogy mindig is ismertetek – örökké szeretett országunk szolgálatában. Dicsértessék az Isten, aki irgalmasságában véget vetett megpróbáltatásainknak.”²⁵

¹⁹ Anderle: *Marosy-iratok...* i. m. 55.

²⁰ Ferwagner: *A marokkói politikai pártok...* i. m. 200.

²¹ A Rabatiban megnyilvánuló érzelmek részletes leírását lásd: ABC, 1955. november 17. 31–32. (digitális katalógusban 27–28.)

²² Uo. Ugyanerről természetesen a *La Vanguardia* is hosszasan cikkezik. *La Vanguardia Española*, 1955. november 17. 3

²³ ABC. 1955. november 17. 32. (28.)

²⁴ Uo.

²⁵ Uo.

„Fülsüketítő ováció fogadta az uralkodó szavait” – írta az ABC. A szultán végül visszament a palotába. „De képe már ott maradt minden marokkói szívében.”²⁶ Francia Marokkónak a függetlenség megadásához az anyaország két előfeltételt szabott: 1. Marokkó politikai rendszerét tekintve demokratikus, alkotmányos monarchia legyen; 2. szoros szálak fűzzék Franciaországhoz.²⁷ A lapokban megjelenő cikkek alapján arra következtethetnénk, hogy Spanyolország nem volt a függetlenség megadása ellen, azonban tény, hogy a spanyolok keményen leverték a függetlenséget követelő tüntetéseket, melyek Spanyol Marokkó városaiban robbantak ki a francia bejelentés nyomán. Persze hamarosan Madrid is engedni kényszerült.

Az ABC 1956. március 3-i számában *Franciaország és Marokkó megállapodást irnak alá, mint „szuverén és független államok”* címen olvashatunk írást a marokkói kérdésről. Megtudjuk, hogy *„Franciaország és Marokkó aláírtak egy deklarációt »a kalifai birodalom függetlenségéről az interdependencia keretében«*”.²⁸ A francia külügyminiszter, Christian Pineau, valamint a marokkói kormány elnöke, Szi Bekkai látták el kézjegyükkel a dokumentumot az előző nap (2-án). A lap szerint ez volt *„a csúcspontja a kéthetes tárgyalásoknak, valamint két év nacionalista agitációnak a francia protektorátusban, amely több száz francia és muszlim életébe került.”*²⁹ Az ABC idéz a deklaráció szövegéből:

„A Francia Köztársaság Kormánya és Őfelsége V. Mohamed Szultán megerősítik akaratukat, hogy teljes érvényt szerezzenek az 1955. november 6-i La Celle Saint-Cloude-i deklarációjuknak.

Kinyilvánítják, hogy a Marokkó által megvalósított fejlődés következményeként az 1912. március 30-i fezi szerződés³⁰ a továbbiakban nem felel meg a modern élet szükségsségeinek és nem tudja szabályozni a francia–marokkói kapcsolatokat.

Következésképpen a Francia Köztársaság Kormánya ünnepélyesen megerősíti Marokkó függetlenségének elismerését, mely elismerés különleges módon magában foglalja a diplomáciát és hadsereget is. Csakúgy, mint [Franciaországnak – KD] Marokkó területi integritásának tiszteletben tartásárára vonatkozó akaratát, melyet nemzetközi szerződések garantálnak.

A Francia Köztársaság Kormánya és Őfelsége V. Mohamed, Marokkó Szultánja deklarálja, hogy a tárgyalásoknak, melyek az imént kezdődtek Párizsban Marokkó és Franciaország, mint két szuverén és egyenlő állam között, az a céljuk, hogy a felek új megállapodást kössenek, amelyek meghatározzák a két ország közötti kölcsönös függést olyan területeken, ahol érdekeik közösek. A megállapodások így a szabadság és egyenlőség talaján állva fogják rendezni az együttműködést, különösen a védelem, a nemzetközi kapcsolatok, a gazdaság és a kultúra vonatkozásában. A megállapodások garantálni fogják – mindkét állam szuverenitásának tiszteletben tartása mellett – a Marokkóban letelepedett franciák, illetve a Franciaországban letelepedett marokkóiak jogait és szabadságát.

²⁶ Uo.

²⁷ J. Nagy – Ferwagner: *Az arab országok...* i. m. 101.

²⁸ ABC, 1956. március 3. 27.

²⁹ Uo.

³⁰ A fezi szerződés legfontosabb részeit magyarul is olvashatjuk. J. Nagy László: *A Mediterráneum a XX. században.* JATEPress, Szeged, 1996. 94–95.

*A Francia Köztársaság Kormánya és Őfelsége V. Mohamed, Marokkó Szultánja megegyeznek, hogy mindaddig, amíg nem lépnek hatályba a megállapodások, a Franciaország és Marokkó közötti új kapcsolatok a jelen deklarációhoz csatolt jegyzőkönyv rendelkezései szerint fognak alakulni.*³¹

Az ABC idézi a csatolt jegyzőkönyvet is, melyből kiderül, hogy a törvényhozói hatalmat a szultán gyakorolja. Franciaország képviselője tudomással bírhat a dahírokról, dekrétumokról és észrevételekkel élhet az átmeneti periódus során, ha ezt Franciaország érdeke megkívánja. Megtudjuk, hogy Franciaország segédkezni fog a marokkói nemzeti hadsereg létrejöttében. Az átmeneti periódusban a hadsereg státútuma változatlan marad – tehát maradhat francia katonai erő az országban (ez nem csak a francia befolyás biztosítása miatt, hanem az algériai háború okán is fontos).³² A franciák a közigazgatást ugyanakkor átadják a marokkóiaknak. Fontos még megemlíteni, hogy a marokkói kormány képviselteti magát, felszólalhat, de nem szavazhat a frankzóna tanácsában. Marokkó továbbra is élvezheti a francia hivatalnokok segítségét.³³

Izgalmas – de túlságosan szűkszavú – cikket olvashatunk arról, hogy 2-án délelőtt a párizsi spanyol nagykövet, Casa Rojas gróf a francia külügyminisztériumtól megkapta a francia–marokkói deklaráció szövegét, melyet délután hoztak nyilvánosságra. Casa Rojas kifejtette fenntartásait, hiszen a döntésnek hatása lesz a spanyol zónára is.³⁴ Az ABC egy későbbi számában is izgalmas írást találunk *Zavar a francia–marokkói közös nyilatkozat szövegének megismerése után* címmel. Érdekes idézni a tetuáni tudósítás szövegéből: „*A francia–marokkói közös deklaráció túlságosan friss ahhoz, hogy gyakorlati következményeit most értékelhessük. Azonban, még a mély tanulmányozáshoz szükséges idő híján, valamint a megítéléshez szükséges részletek ismeretének hiányában is van egy dolog, ami szembetűnik: a kifinomult humorérzék, a leirhatatlan »spirit«, ami oly határozottan francia, s melyet [a dokumentum – KD] minden cikkelye áraszt magából.*”³⁵ A tudósító, Roulia kifejti mire is utal: a franciák egy dologban mesterek, abban, hogy ügyesen kijöjjenek a kellemetlen helyzetekből. Igen tehetséges tárgyalók. A rossz majd csak később jön – olvashatjuk a lapban –, mint ahogy arra is később derül csak fény, hogy a probléma, melyet megoldani véltek, ugyanúgy aktuális, mint korábban. „*Valami ilyet figyelhetünk meg személyesen most is Marokkó jó, túlságosan egyszerű népén keresztül*”, amely túlságosan is jó ahhoz, hogy átlássa a „*politiquería*”³⁶ fondorlatait.³⁷

Roulia szerint a francia–marokkói közös nyilatkozatban a függetlenség szó csalétek-ként szolgál. A spanyol sajtó szerint a marokkóiak öröme zavarodottsággá változott, amikor az első hírek után a lapok lehozták a deklaráció teljes szövegét.

³¹ ABC, 1956. március. 3. 27. A nagyhorderejű eseményről természetesen a *La Vanguardia* is cikkez. *La Vanguardia*, 1956. március 3. 11.

³² Az algériai háború során Marokkóból jelentős támogatást kaptak a felkelők. J. Nagy László: *Az algériai háború 1954–1962*. Universitas Szeged Kiadó, Szeged, 2010. Elsőrtan.

³³ ABC, 1956. március 3. 27.

³⁴ Uo.

³⁵ Uo. 1956. március 6. 35.

³⁶ A „*politiquería*” szó az erőszakos, durva politizálásra általában Latin-Amerikában használt kifejezés.

³⁷ Uo.

„Franciaország megadja a függetlenséget Marokkónak. Igen, de... Franciaország főképviseelője továbbra is a szultán mellett marad azért, hogy beavatkozzon a »dahir-tervekbe« és a dekrétumokba...

Franciaország hadsereget engedélyez Marokkónak. Igen, de ez a hadsereget francia tisztiek fogják vezetni...

Franciaország széles gazdasági hatalmat engedélyez Marokkónak. Igen, de a francia frank lesz a marokkói valuta...

És végül: Mostantól fogva, mint a kiváló francia vágyak szavahihető bizonyítéka, a főrezidens [„residente general” – KD] Franciaország marokkói főmegbízottja [„alto comisario” – KD] címét fogja viselni.³⁸

A cikk hanghordozásából kitűnnek a franciaellenes érzelmek, a szkepszis, valamint a franciákkal szembeni mély bizalmatlanság, mely a spanyol külpolitikát jellemezte a vizsgált korszakban. Véleményem szerint ennek fő oka, hogy a francia elismerés gyakorlatilag maga után vonja a spanyol zóna függetlenné válását is. A spanyol sajtó valószínűleg azt támadta, akire haragudott, de nem azért, amiért valójában haragudott.

A folytatásban a szerző rámutat még arra, hogy a fent idézettek elgondolkodtatták a marokkóiakat. A spanyolokat azonban nyilván még inkább, hiszen azzal, hogy Franciaország (bármilyen formában) elismerte Marokkót szuverén állammak, saját protektorátusuk léte gyakorlatilag megpecsételődött. Azonban ezt a kérdést a spanyol sajtó nem feszegeti. Az idézett cikk a spanyol zóna pozitív vonásait azonban kihangsúlyozza.³⁹ Jegyezzük meg, nem alaptalanul. Franco az arabbarát politika részeként, egyfajta kirakatot csinált az észak-afrikai spanyol protektorátusból, s több történész kiemeli, könnyen megeshetett az, hogy a kolónián több politikai joggal élhetett az egyén, mint a félszigeten. Ám a pontosság kedvéért meg kell jegyezni, hogy ez legkorábban a második világháború végétől igaz. A spanyol konzervatív napilap azonban „minden szép és jó” kezdetét 1913. április 4-re teszi, amikor is Don Felipe Alfáu y Mendoza tábornok Spanyolország marokkói főrezidens lett.⁴⁰

A konzervatív lap, az *ABC* Párizsból igen izgalmas tudósítást közölt, melynek címe: *Elégedettség és nyugtalanság a francia–marokkói közös deklaráció után*. A cikk rámutat, hogy egyszerű lenne csak a ceremóniákra figyelni, ám mélységeiben szükséges megérteni az eseményeket. A március 2-i szerződés, emeli ki, eltörölte a fezi szerződést. A szerző kifejti, hogy Marokkó, bár „elvileg szabad és független”, gazdasági, katonai, adminisztratív vonatkozások miatt mégsem teljesen az.⁴¹ A cikkben a már emlegetett szkepszis nyilvánul meg. Jogi értelemben egyébként – nem mintha egy protektorátus sorsa nemzetközi jogi, nem pedig politikai kérdés lenne! – a francia elismerés szinte lehetetlen helyzetbe hozta Spanyolországot, „mivel a spanyol protektorátusnak nem volt saját jogi forrása egy hiszán–marokkói szerződésben”, hiszen az is az 1912. november 27-i szerződésen alapult.⁴²

³⁸ Uo.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Uo. 1956. március 4. 69. (63.)

⁴² Manuel Tuñón de Lara (szerk.): *Historia de España*. Tomo X. Editorial Labor, Barcelona, 1987. 292.

Sok francia úgy gondolta, hogy a „*koncesszióért*” nem kaptak ellenszolgáltatást. A felmerülő aggodalmak közül fontosnak tartom kiemelni a következő – egyébként teljesen megalapozott – francia félelmet, mely szerint „*nem biztos, hogy a hadsereg a szultán parancsára úgy fog viselkedni, ahogy Franciaország szeretné*”.⁴³ Ebben a mondatban azonban van némi irónia, hiszen Franciaország ekkor már elismerte, hogy Marokkó független, szabad állam. Miért is kellene a marokkói hadseregnek neki engedelmessé válnia? A spanyol sajtót olvasva az embernek az a benyomása, hogy Franciaországban ezt nem pusztán költői kérdésnek vélték. A tudósító említi, hogy a *L'Aurore* című francia lap „*elfogadhatatlannak*” minősítette a március 2-i deklarációkat. Tulajdonképpen „*kapituláció*” történt, éppen akkor, amikor Franciaország tárgyal Tunéziával, és amikor – úgy gondolom e vonatkozást nem szabad alulbecsülni – „*a kard és a fal közé*” van szorítva Algériában.⁴⁴

Spanyolország kényszerpályán

Az *ABC* közöl egy írást, melynek címe: *Bár még nem halt meg, a fezi szerződés megszűnt létezni*. A fentiekhez képest itt annyival tágul az olvasó ismereteinek köre, hogy Franciaország problémái részletesebb bemutatást nyernek. Marokkó kapcsán érdemes idézni a cikk egy részletét: „*Ha Önök megkérdeznének, hogy mi történt a fezi szerződéssel, nem tudnánk mit felelni. Nem létezik, anélkül, hogy meghalt volna. És miután elévültnek, anakronisztikusnak és alkalmatlannak nyilvánították arra, hogy a francia–marokkói kapcsolatot szabályozza, senki sem merészelte megadni neki a kegyelemdőfést. Mivel élőnek kell bemutatni a parlamentben, azért, hogy a nemzetgyűlés egyedül tudja lenyagakazni*.”⁴⁵ Az utalás nyilvánvalóan a francia belpolitika bonyodalmaira/sajátosságaira mutat rá. De árulkodhat arról is, hogy a francóista rezsim számára „*furcsának hat*”, hogy a döntéshozók kezét erős parlamenti kontroll köti meg.

Marokkó mindenestre ünnepezt, de a harcok nem szüntek meg: hírt kapunk arról, hogy a Rifben továbbra is harcok dúlnak. A *La Vanguardia* a *Le Monde*-ban közölték alapján idézi a marokkói miniszterelnök, Szi Bekkai nyilatkozatát. A politikus elmondja, hogy alapvető volt a fezi szerződés eltörlése. Hangsúlyozza a perspektívákat, a további tárgyalásokat. Nyilatkozatában utalt a Marokkóhoz történetileg és gazdaságilag is szorosan kötődő hatalmak érdekeinek tiszteletben tartására. Szót ejt arról, hogy lényegében azonnal megkezdődik a független marokkói állam megszervezése, beszédében hangsúlyt kap a rend és a béke megteremtése. Hangsúlyozza a Marokkóban élő külföldiek szabadságának és érdekeinek megóvását, végezetül – szögezi le Szi Bekkai – „*teljesíteni fogjuk kötelezettségeinket*.”⁴⁶

Számunkra több mint fontosak az *ABC* 1956. március 7-i számának 25–26. oldalán közölt írások, hiszen a párizsi történések spanyol vonatkozásaiba nyújtanak betekintést. A főcím alatt nagybetűkkel szedve olvashatjuk: „*Az Isztiklál vezetői hozzátesszik, hogy lehetséges az, hogy kommunista provokátor ügynökök beavatkoztak a közelmúlt eseményeibe*.”⁴⁷ A tangeri tudósítás kifejti, a „*bizonyos*” interdependenciáról (a spanyol sajtó a független-

⁴³ *ABC*, 1956. március 4. 69. (63.)

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Uo. 1956. március. 4. 70. (64.)

⁴⁶ *La Vanguardia*, 1956. március. 4. 18.

⁴⁷ *ABC*, 1956. március. 7. 25. (15.)

ségnek ezt a módját hevesen támadta) kérdezve egy művelt marokkói ennyit mondott: „Igen, elfogadtuk.” Majd a lényegre tapintva így folytatta a helyi politikai vezető: „*A világ tele van interdependenciákkal. A NATO vonatkozásában maga Franciaország is*”.⁴⁸ Ettől függetlenül úgy tűnik, hogy a spanyol sajtó makacsul igyekezett meglovagolni az interdependenciát, mint a francia politika támadható pontját, és ennek volt is némi alapja.⁴⁹

A spanyol sajtó érdeklődése a francia–marokkói események iránt kétségtelen, az *ABC* és a *La Vanguardia* mégis alig ír arról, hogy milyen sors várhat ezek után a spanyol zónára. Valójában e két spanyol lap úgy kerülte ezt a témát, mint a tüzet. Az általam elolvasott lapszámokban a hírek leíró és nem elemző jellegűek, ám az elemzések is – általánosságban – sokkal inkább Franciaország-ellenes okfejtések, semmint a spanyol külpolitika reflektív elemzései. Ahol mégsem erről van szó, ott pedig a nemzeti érdeknek megfelelően „módosult” történeti emlékezettel találkozunk. Mindez nem meglepő a Franco-rezsim éveiben egy olyan terület kapcsán, ahol a generalisszimusz megalapozta katonai dicsőségét, és amelyhez személyes mítosza kötötte.⁵⁰

Spanyolország 1956. március 2-től kényszerpályára került. Franco „*az ötvenes évek első felében éppen Spanyol Marokkóban tette lehetővé a franciaellenes nacionalizmus felvirágzását. Naiv és óvatlan módon azt hitte, hogy a függetlenségi törekvés csak Francia Marokkóban fog érvényesülni, Spanyol Marokkóban viszont érintetlenül hagyja majd uralmát. Tévedett. A franciák döntése Spanyol Marokkóban is zavargásokhoz vezetett, amelyek következtében március 15-én Spanyolország is arra kényszerült, hogy lemondjon marokkói protektorátusáról*.”⁵¹ A Caudillo „*egész életén át érvényesülő Marokkó iránti mag szállottságát és a területi hódítások megőrzéséhez való végtelen ragaszkodását figyelembe véve szokatlanul gyorsnak tűnik Spanyol Marokkó függetlenedése. Hiszen mindeddig maga Franco is a legélesebben elítélte mindazokat, akik harc nélkül mondtak le a spanyol gyarmatbirodalom utolsó darabkájáról*.”⁵² Sokan arra számítottak, hogy háború lesz.⁵³ Francónak volt elég baja a félszigeten is. Asztúriában, Navarrában és Baszkföldön a nehéz életkörülmények miatt sztrájkok robbantak ki.⁵⁴ A Caudillo akár ki is használhatta volna a helyzetet, hogy a belső problémákról elterelje a figyelmet,⁵⁵ erre 1956-ban nem került sor. Miért nem? Franco ekkortól kezdve távolodik a napi politikától – írja Ellwood –,⁵⁶ csakhogy ez még nem teljes magyarázat.

Harsányi Iván mutat rá néhány nagyon fontos komponensre. Marokkó könnyű feladásának megértéséhez a már felhozott magyarázatok mellé odatesz legalább még kettőt. Rávilágít, hogy Franco úgy érezte, a keze meg van kötve, mert úgy vélte, hogy a baloldali fran-

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ Utólag nézve elsősorban az, hogy ő maga lecsúszott róla (már ha ezt alapnak lehet tekinteni), abban az értelemben, hogy a születő független állam – mint az a történeti irodalomban közismert – gazdasági és egyéb vonatkozásban elsősorban Franciaország, és nem Spanyolország felé fordult.

⁵⁰ E mítoszlól bővebben lásd: Harsányi Iván: *Franco*. Pannonica Kiadó, Budapest, 2001.; Lluís Riudor: *Sueños imperiales...* i. m.

⁵¹ Sheelang Ellwood: *Franco*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997. 223.

⁵² Uo.

⁵³ Uo.; Harsányi: *Franco*. i. m. 311–312.

⁵⁴ Uo. 224.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Uo.

cia kormány valóban kész pozícióinak föladására. Másrészt az is kiderül, hogy Franco bármennyire is szerette Afrikát, „*egy dolog Franco emlékei, és más dolog az államférfi kötelességei*”.⁵⁷ A Caudillóból nem hiányzott sem a realitásérzék, sem a bizonyos fokú rugalmasság. Úgy gondolom, e jellemvonások is fontos elemek annak megértéséhez, hogy 1956 tavaszán miért engedte el Észak-Marokkót.

Marokkóban mindeközben számos incidens történt. Az *ABC*-ből megtudjuk, hogy Ben Juszej hazaérkezése után nem sokkal tüntetés vette kezdetét palotája előtt. Az algériai „fel-lahok” vörös csillaggal és félholddal ékesített zöld-fehér zászlaját láthatta a szultán. A cikk beszámol arról, hogy Marokkóban komoly hatása van az algériai eseményeknek. Izgalmas, nehéz, talán fájdalmas ügy lehetett ez sokak számára: az algériaiak valami olyat kértek, „*ami már nem a szultán és nem is kormányának a kompetenciája. Végül pedig gránátokkal fog követelni. Maga V. Mohamed beszélt a minap a »fertőzés veszélyéről«.* Marokkóban már megvan a terrorizmus új zászlaja.”⁵⁸ A tudósító egyértelműen ugyan nem fejt ki, mit is ért pontosan irodalmiasan megfogalmazott szavain, de annyi biztos, hogy az algériai „veszélyre” hívja fel a figyelmet. Utalhat arra az elvárásra is, hogy Marokkó segítse az FLN-t. Úgy gondolom, ez nagyon fontos dilemmára világít rá. A gyarmati felszabadító háborúkat vívó népek gyakran segítik egymást, és szinte mindig szimpatizálnak egymással. „*A gyarmatosított nép nincs egyedül.*”⁵⁹ A függetlenség elérése ugyanakkor nemcsak több lehetőséget teremtett a segítségnyújtásra, hanem részben meg is kötötte az új ország vezetőinek kezét, akiknek már az államérdek szigorú követelményeit kellett szem előtt tartaniuk. Tehát az államisággal járó megnövekedett felelősség a cselekvési szabadságot természetéből fakadóan korlátozta. Jóllehet az egykori szabadságharcosok eszköztára megnőtt, ám az elvárások és remények – amelyeket más, még fel nem szabadult területeken küzdő sorstársaik támasztanak az önálló államiságot elérővel szemben – szintén fokozódtak.⁶⁰

Mindeközben továbbra is voltak összecsapások az ország területén.⁶¹ A lapok írnak a marokkói Reformista Párt felforgató törekvéseiről, melyeket azonban „*Tetuán egész népessége energikusan, határozottan elvetett*”.⁶² Ami a közvetlen hispán érdekeltségeket illeti, célszerű részleteket idézni a *Marokkói hála Spanyolországnak* című írásból. „*Rendkívüli csillogással és lelkesedéssel rendeztek szimpátiatüntetések Nadorbán, Chauenben, Villa Sanjurjóban és Targistban, melyek a legteljesebb normalitással zajlanak.*”⁶³ Megtudjuk, hogy Nadorbán a hatóságok, bírók, helyiek, „a teljes nép”, kabilok mind egyesültek az örömben – írja a konzervatív lap. „*Nador pasája heves beszédet intézett a résztvevőkhöz, kifejezve a hálóját, amelyet [a marokkóiak – K. D.] Spanyolország iránt éreztek, aki mindig megvédte Marokkó jogait, és aki oly nagy részt vállalt a Szultán visszatérében.*” Ezzel hozzájárulva ahhoz, „*hogy Marokkó elérje a szabadságot és a függetlenséget.*”⁶⁴

Chauenben is jelentős sokaság gyűlt össze és – emeli ki az *ABC* – itt is méltatásra kerültek Spanyolország érdemei. Az előző nap Tetuánban történt incidensekről is azt írja a

⁵⁷ Uo. 311.

⁵⁸ *ABC*, 1956. március 7. 25. (15.)

⁵⁹ Fanon: *A föld rabjai*. i. m. 81.

⁶⁰ A Maghreb esetében ehhez lásd: J. Nagy: *Az ummától a nemzetállamig...* i. m. 126–147.

⁶¹ *ABC*, 1956. március 7. 25. (15.)

⁶² Uo. 1956. március 7. 26. (16.)

⁶³ Uo.

⁶⁴ Uo.

lap, hogy a protektorátus fővárosának lakói a hasonló események ellen vannak.⁶⁵ Más szavakkal: lojálisak a spanyol hatalomhoz (amellett, hogy szolidaritást vállalnak marokkói testvéreikkel). Ennek a hírnek az igazságtartalma minimum kétséges. Ekkor már a spanyol zóna is erőteljesen hangot adott függetlenség iránti vágyának.⁶⁶

Madrid számára ugyanakkor nem minden ennyire rózsás – még a spanyol sajtóban sem. *Spanyolelleses agitátorok zavarták meg a szultán visszatérte miatti örömet* címen leközlik a Spanyolország Marokkói Főbiztossága (Alta Comisaría de España en Marruecos) közleményét. Ebből megtudjuk, hogy V. Mohamed visszatérése alkalmából, és a francia-marokkói megállapodásban elért függetlenség megünneplése miatt, valamint tekintettel a zóna politikai és társadalmi szereplőinek kérésére a zóna városai engedélyt kaptak, hogy a fent említett tüntetéseket megszervezzék. Ugyanakkor „számos városban agitátorok keveredtek össze a békés tüntetőkkel” és kövekkel, vasrudakkal illetve más fegyverekkel nekítámadtak a rendőrség egységeinek. Több rendőr megsebesült, megpróbálták elvenni a rendőrök fegyvereit. Végül a rendőröknek erőszakos módszerekhez kellett folyamodni, és „jelentős veszteséget okoztak a felforgatók között”. A rendzavarók „létalap nélkül” ellenségesek voltak Spanyolországgal szemben. Semmisnek akarták láttatni a segítséget, melyet Spanyolország a szultánnak adott a száműzetése során. „Ezen okból a Főbiztosság megismétli a spanyol nemzetnek a közelmúltban, a január 13-i kormánydeklarációban meghatározott célját. Továbbra is segíti a marokkói népet abban, hogy elérje a teljes függetlenséget, és energikusan védelmezi azért, hogy békés keretek között és rendben érhesse el azt.”⁶⁷

A sajtó itt minden valószínűség szerint egy függetlenséget követelő tüntetést állított be „rendzavarásnak”. A fenti idézetből kiderül, ami eddig is sejthető volt: Spanyolország biztosan vagy majdnem biztosan tudta, hogy Marokkót el fogja veszteni. Azonban azt, hogy Madridban valóban készek-e elengedni Marokkót, még 1956. március közepén sem volt egyértelmű.⁶⁸ Érdekes egy pillantást vetnünk az 1956. január 13-i kormánydeklarációra, hiszen a Főbiztosság is erre hivatkozik. A nevezetes január 13-i kormányüléstről, melynek témája Marokkó volt, a következő közleményt adták ki:

„A kormány megvizsgálta az általános marokkói helyzetet és a következő megegyezésre jutott:

1. Nyilvánosságra hozza szilárd akaratát, hogy továbbra is védje V. Mohamed legitim szultán hatalmát, a birodalom egységét és Marokkó függetlenségét.

2. Lehetővé teszi az eszközöket, hogy Őfelségével, a Birodalmi Kalifával egyetértésben, együttműködve a kormánnyal és a marokkói hatóságokkal, békében és a belső rend megőrzése mellett a zóna önkormányzata természetes hatóságai által valósuljon meg.

3. Továbbra is segítséget nyújt, valamint együttműködik a marokkói néppel azért, hogy garantálja, sem a kommunizmus, sem más felforgató osztály ne tudja megzavarni a békés fejlődés munkáját.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Erről bővebben lásd: Tuñón de Lara: *Historia de España*. i. m. 291–293.

⁶⁷ ABC, 1956. március 7. 26. (16.)

⁶⁸ Anderle (szerk.): *Marosy-iratok...* i. m. 55.

4. Figyelmesen követi Marokkó általános helyzetének fejlődését és a szomszédos zónában folyó tevékenységet abból a célból, hogy a marokkói nép vágyai a spanyol nemzet legitím érdekeinek csorbitása nélkül kerüljenek eléérésre.⁶⁹

A deklaráció azt erősíti meg, amiről fentebb már szóltam. A sajtón is átszűrődik, Spanyolország mintha készülne az elkerülhetetlenre, amiről maga is tudja – vagy legalábbis számol a lehetőséggel –, hogy bekövetkezhet. A Caudilló ennek minden bizonnyal nem örült. Bár nagyon úgy tűnik, hogy ekkor, januárban még sokan elhitették magukkal, Marokkó elvesztése csak távoli opció.⁷⁰

Spanyolország elismeri Marokkó függetlenségét

1956. március 15-én (kevesebb, mint két héttel a francia elismerés után) Spanyolország is döntött arról, hogy elismeri Marokkó függetlenségét.⁷¹ V. Mohamedet ezen a napon hívták meg Madridba. A spanyolok helyzete egyre nehezebbé vált. Már korábban sztrájkok voltak a Rif bányáiban, a francia bejelentés után pedig nem sokkal több városban tüntetések törtek ki.⁷² Az arab országok és Washington presszionálta a spanyol kormányt, hogy adja meg marokkói zónájának a függetlenségét.⁷³

Az ABC 1956. április 4-i számából megtudjuk, hogy „Marokkó szultánját Franco generalissimusz fogja fogadni a Barajas repülőtéren”. A néhány órával a tárgyalások megkezdése előtt született írás már árulkodó. „Utam döntő állomást fog képviselni a nemzet történetében” – idézi V. Mohamedet a lap. A cikk részletesen leírja a szultán programját, onnantól kezdve, hogy április 4-én délután megérkezik Madridba. A programnak megbeszélések, városnézések, államfői találkozók, villásreggelik képezték a részét.⁷⁴

V. Mohamed üzenete népéhez címmel az alábbiakat olvashatjuk: az uralkodó azért utazik Madridba, hogy a függetlenségről, a nemzeti egységről, valamint a két nemzet jövőbeli együttműködéséről tárgyaljon. Az uralkodó hangsúlyozta az út jelentőségét és dicséző szavakkal méltatta Spanyolországot „kifejezve szilárd reményét, hogy erőfeszítései célt fognak érni, mivel hisz Spanyolország barátságában. Ez a barátság különösen a spanyol kormány részéről az utóbbi évek során tapasztalt nemes magatartásban nyilvánult meg – a trón és a marokkói szuverenitás javára. Nem felejtettük el, és nem is felejtjük el soha a szolidaritást, amelyet a spanyol politika vezetői – a félszigeten éppúgy, mint Marokkóban – a marokkói nép mellett tanúsítottak a megpróbáltatások utóbbi éveit alatt. Habár mást nem is lehetne várni egy olyan néptől, amellyel egyesített a történelem, a szomszédság és a civilizációs közösség, ami mindenképpen generációk dicsősége.”⁷⁵

⁶⁹ ABC, 1956. január 14. 15.

⁷⁰ Franco véleménye viszont nem sokkal korábban még az volt, hogy Marokkó függetlensége messze van: 25 évet becsült – ám a francia elismerés felrúgta a terveket. José Manuel Azcona – Agustín Rodríguez – Gonzalo Azaola: La Guerra de Ifni-Sáhara (1957-1958). In: *Estudios de ciencias sociales*. Universidad Nacional de Educación a distancia, UNED, N° 7, 1994. 73.

⁷¹ Harsányi: *Franco*. i. m.

⁷² Tuñón de Lara: *Historia de España*. i. m. 291–293.

⁷³ *Historia de la España actual: 1939-2000...* i. m. 98.

⁷⁴ ABC, 1956. április 4. 23. (21.)

⁷⁵ Uo.

A *La Vanguardia* 1956. április 5-i számában arról olvashatunk, hogy „*Tegnap megérkezett Madridba Marokkó szultánja*”, akit repülőtéren a Caudillo személyesen fogadott. A Moncloa palotáig tartó úton lelkes tömeg vette körül az utat. A katalán lap *Üdvözet és előjel* címen izgalmas írást közöl, amely a szultán látogatását olyan logikus lépésnek láttatja, amelytől „*el vagyunk szokva*”.⁷⁶ A Caudillo és V. Mohamed találkozását jelentős várakozások előzték meg. A *La Vanguardia* újságírója nem mulasztja el megemlíteni, hogy az alavita dinasztiát „*egy protektor hatalom egyoldalú döntéssel igazságtalanul eltávolította az évszázados trónról*”, ráadásul e hatalom – természetesen Franciaország 1953. augusztusi akciójára utal a szerző – még csak nem is értesítette szándékáról a másikat.⁷⁷ Ez csak egy – és nem a keményebbek közül való – franciaellenes megnyilvánulás, mely talán elsősorban a mellőzöttség miatt érzett sértettségnek tulajdonítható. A Franciaország és Spanyolország közötti kényszerű gyarmati, rivalizáló együttműködés⁷⁸ ezekben az években a mélyponton volt.

Madridban Franco és teljes kormánya jelen volt a szultán érkezésekor. A *La Vanguardia* április 5-én *Marokkó meridiánja az El Pardo felé jár* címen izgalmas írást közölt. A cikk kifejti, hogy egy nyugati ország sem tudná olyan szívélyesen fogadni V. Mohamedet, mint Spanyolország teszi. Az írás világosan utal arra, hogy e látogatás nagyon jelentős a „*földrajzában és történelmében oly bensőségesen kötődő két nép jövőbeli kapcsolatai*” miatt.⁷⁹ Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a tudósítások szerint a szultán kíséretének katonatiszt tagjai már a Birodalmi Hadsereg új egyenruháját viselték a Madridba érkezéskor.⁸⁰

A madridi tárgyalások nem voltak könnyűek. Április 6-ról 7-re virradóra úgy tűnt, hogy a szultán felfüggeszti a tárgyalásokat és hazatér, ám végül 7-én hajnalban mégis megszületett a madridi deklaráció.⁸¹ A sajtóvisszhang igen nagy volt. A *La Vanguardia* 1956. április 8-i számában főcím tudatja, „*Tegnap hajnalban a Santa Cruz palotában aláírták a történelmi közös hispán-marokkói deklarációt és kiegészítő jegyzőkönyvét*.”⁸² A madridi tárgyalások célja, hogy új megállapodások szülessenek a két – immár független és egyenlő – ország között a közös érdekek mentén – olvashatjuk a főcím alatt. „*A spanyol kormány elismeri Marokkó függetlenségét és teljes szuverenitását*”.⁸³ A spanyol sajtóban Marokkó függetlenségével összefüggésben oldalakon keresztül olvashatjuk a „legmézesmázosabb” szavakat. Mintha csak Spanyolország régi vágya teljesült volna be – ám ne tévesszen ez meg senkit! Rafael García Valiño tábornok, marokkói főrezidens például a spanyol kutatók szerint személyes árulásként, a büszkeségére mért kemény csapásként élte meg Marokkó

⁷⁶ *La Vanguardia*, 1956. április. 5. 3.

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ Gondoljunk például a Rif-háborúkra (1911–1927), amikor Abdel-Krimet a spanyolok és a franciák közösen győzték le. De gondolhatunk akár az 1957–1958-as ifni-szaharai háborúra, ahol szintén együttműködött a két európai ország.

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ Uo.

⁸¹ Tuñón de Lara: *Historia de España*. i. m. 293.

⁸² *La Vanguardia*, 1956. április 8. 5.

⁸³ Uo.

elvesztését.⁸⁴ És magának Francónak is fájdalmas volt a búcsú.⁸⁵ Érzéseikkel nem voltak egyedül.

A spanyol kormány részéről Martín Artajo külügyminiszter, míg a szultán nevében Szi Embarekkel Bekkai kormányfő írta alá a közös deklarációt és kiegészítő jegyzőkönyvét. A kommunikéből kitűnik, hogy Franco és V. Mohamed nem volt jelen, ugyanakkor mindkét fél magas szinten képviseltette magát. Az olyan és hasonló megállapításokat, melyek szerint Francónak nem volt más választása, fontosnak tartom kiegészíteni azzal, hogy nagyon úgy tűnik, nem tehetett mást, ha el akarta kerülni a háborút. Marosy-Mengele 1956. március 10-én írt jelentésében még arról számolt be, hogy nem lehet tudni, hogy a Caudillo készen áll-e a protektorátusért háborút folytatni. Arra mindenestre rámutatott, hogy a spanyol zóna „erősen meg van rakva” katonasággal.⁸⁶

A sajtót olvasva a közös hispán–marokkói nyilatkozatról megtudjuk, hogy a dokumentum célja a két fél közötti barátságon alapuló szerződés(ek) tető alá hozása a kölcsönösség jegyében, ami a régió konszolidálását szolgálja. Kinyilatkoztatásra került, hogy az 1912-es szerződések már nem alkalmasak a két ország közötti kapcsolatok meghatározására. A spanyol kormány elismeri Marokkó függetlenségét, ideértve a diplomáciai és a katonai függetlenséget is.⁸⁷ Ennek kiemelése talán túlzott evidenciának tűnik, úgy gondolom azonban, hogy mindez finoman jelzi azt a tényt, hogy egy protektorátus jogi értelemben nem, vagy csak alaposan átgondolt megkötésekkel tekinthető „gyarmatnak” (még ha *de facto* nyilvánvalóan az is volt).

A *La Vanguardia* azonban más pontokat is hoz. Mindkét fél hangsúlyozza új nemzetközi szerződések megkötésének szükségességét, a „szabad együttműködést a közös érdekek területén”,⁸⁸ amely mögött úgy tűnik, egyfelől a Marokkóban letelepedett spanyolok, illetve a spanyolországi marokkóiak jogainak védelme áll. Másrészt a gazdasági befolyásról van szó. Nagyon fontosak a marokkói spanyol enklávék jövőjével kapcsolatos kérdések, a halászati jogok stb., ezekről azonban a deklaráció bölcsen hallgat – csak homályos utalásokat találunk e vonatkozásokban. A cikkből kiderül továbbá, hogy „a spanyol kormány és a szultán abban állapodnak meg, hogy a fent említett megállapodások hatályba lépéséig a Spanyolország és Marokkó közötti nemzetközi kapcsolatokban a jelen deklarációhoz csatolt jegyzőkönyvhöz fognak igazodni.”⁸⁹ A *La Vanguardia* idéz a csatolt jegyzőkönyvből:

„1. A törvényhozó hatalmat szuverén módon a Szultán gyakorolja. Spanyolország képviselőjének Rabatban tudomása lesz a dahirtervekről és dekrétumokról, amelyek kihatnak a spanyolok érdekeire, és megfelelő észrevételeket fogalmazhat meg.

2. A Marokkóban mostanáig a spanyol hatóságok által gyakorolt hatalom át lesz adva a marokkói Kormánynak, oly módon, ahogy azt a közös szerződés megállapítja. Marokkóban megmaradnak a spanyol hivatalnokok garanciái (garantias).

⁸⁴ Azcona – Rodríguez – Azaola: *La Guerra...* i. m. 74.

⁸⁵ Harsányi: *Spanyol dilemmák...* i. m. 40.

⁸⁶ Anderlé (szerk.): *Marosy-iratok...* i. m. 55.

⁸⁷ *La Vanguardia*, 1956. április 8. 5.

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ Uo.

3. *A spanyol Kormány segítséget fog nyújtani a marokkói Kormánynak saját hadserege megszervezéséhez. A marokkói spanyol hadsereg statútuma hatályban marad az átmeneti periódusban.*

4. *A peseta jelenlegi szerepe egy, a tárgyban hozott új megállapodásig nem lesz megváltoztatva.*

5. *Jelen deklarációtól fogva megszűnik a vízum és minden mostanáig megkövetelt adminisztratív formula a személyek egyik zónából a másikba történő közlekedéséhez. [Ti. a spanyol és francia, valamint a tangeri semleges zónák közötti közlekedéshez. A spanyol és a francia zónák két nappal később egyesültek⁹⁰ – KD]*

6. *A spanyol Kormány külföldön továbbra is magára vállalja a korábban az 1912. november 27-i szerződés által meghatározott zónából származó, külföldön tartózkodó marokkóiak érdekeinek védelmét, amíg a Szultán Kormánya magára nem vállalja a nevezett feladatot.*

*Elkészült spanyolul és arabul, két példányban, Madridban, 1956. április 7-én.*⁹¹

A szöveg sokban hasonlít ahhoz a jegyzőkönyvhöz, amely Franciaország és Marokkó között márciusban jött létre. Az átmeneti periódusban például a spanyol megbízott is hasonló jogokkal rendelkezik, mint a francia. A spanyol hivatalnokok az országban maradnak, az anyaország segít a hadsereg felfegyverzésében, az anyaország valutája forgalomban marad stb. A spanyol csapatokat sem vonják ki rögtön.⁹²

V. Mohamed meglepéssel nyilatkozott a spanyol kormánnyal folytatott tárgyalásokról. Itt azonban fontos ismét kiemelni, hogy a sajtóforrásokkal egy-egy diplomáciai huzavona megítélésekor kiemelten óvatosan kell bánni. A sajtó ugyanis csatorna, amelyet a felek felhasználnak politikai céljaik érdekében, ám még ha nem is ez lenne a helyzet, akkor is – a diplomácia természetéből következően – csak korlátozottan vihet minket közelebb a történeti valósághoz, hiszen a diplomáciai döntések általában nem a nyilvánosság előtt születnek. A sajtóforrások értéke tehát kritikai attitűdünk függvénye.

A katalán napilapból a madridi marokkói kolónia reakcióiról is olvashatunk. Megtudhatjuk, hogy a kolónia hódolatát fejezte ki V. Mohamednek. Az eseményen, melyet Madrid központjában egy hotelben rendeztek, a kolónia több ezer tagja és a szultán fiai voltak jelen. Egy felszólaló marokkói diák foglalta össze a közösség álláspontját: kiemelte a szultán áldozatát, szerepét Marokkó felszabadításában, majd a madridi kolónia „*megingathatatlan hűségét*” ajánlotta fel. Válaszul a marokkói trónörökös megköszönte a felajánlást, majd ő is kiemelte apja szerepét, aki „*mindig erő és példa volt a népnek, amely a próféta példáját utánozva harcol*”.⁹³ Két év szomorúság és tragédia után most eljött ez a nap, amely egy jobb jövőt ígér – folytatta a herceg. A fentiekből világosan kitűnik a marokkóiak magabiztos attitűdje, melyet kiválóan kiegészítettek V. Mohamed rendkívüli tehetségről árulkodó politikai manőverei.

Ugyanitt felszólalt el-Fászi, a marokkói nacionalista Isztiklál Párt vezetője is. A politikus beszélt a francia protektorátus anomália jellegéről, arról, hogy a marokkói nemzet min-

⁹⁰ Míg a semleges zóna az ősz során lett Marokkó része.

⁹¹ Uo.

⁹² Az utolsó spanyol erők egyébként 1961-ben hagyták el a marokkói állam területét. Tuñón de Lara: *Historia de España*. i. m. 293

⁹³ *La Vanguardia*, 1956. április 8. 5.

dig is harcolt, nem akart meghalni, eltűnni. Hazafias felszólalásában Marokkó felosztását az „imperializmus” számlájára írta, és hangsúlyozta a király hangján át megnyilvánuló népakarat erejét, mellyel szemben a franciáknak nem volt esélyük. Spanyolországról azonban el-Fászi is nagy tisztelettel szólt, kiemelte korábbi támogatását és megértését ügyük iránt. El-Fászi ugyanakkor Algériával kapcsolatban megjegyezte, hogy algériai testvéreiket támogatják az imperializmus elleni harcban, „mert nem fogunk pihenni addig, amíg meg nem valósulnak egész Észak-Afrika teljes függetlenségére vonatkozó céljaink.”⁹⁴ Ezek a szavak, különösen az „egész Észak-Afrika” kifejezés nyilvánvalóvá teszik: bármennyi bók is hangzott el a két fél között, Spanyolország és Marokkó érdekellentétei beárnyékolják a jövőt. Elég, ha csak Ceuta, Melilla, Szidi-Ifni vagy Nyugat-Sahara kérdése jut az eszünkbe.⁹⁵

Az ABC 1956. április 8-i számában hosszú elemző cikket közöl a hispán–marokkói közös nyilatkozatról. A spanyol lap nem tartja meglepőnek a riadalmat, amellyel a párizsi sajtó a spanyol–marokkói megállapodásról cikkezik. Igaz azonban – folytatja az ABC –, hogy néhány párizsi napilap megkésve mégiscsak utal a Madrid és Párizs közötti összhang kialakításának szükségességére Marokkó kérdésében. A lap (igen jellemző módon) ismét felpanaszolja, hogy a szultán 1953-as erőszakos elmozdítása óta, mely oly fájdalmas volt a spanyolok számára is, nem szűnt meg tiltakozni az egyoldalú lépés ellen. „Új fejedelmet tettek a trónra; Spanyolországgal nem konzultáltak. Visszahelyezték a detronizált szultánt, Spanyolországgal ebben sem konzultáltak. Deklarálva lett a »függetlenség a kölcsönös függésben«. Spanyolország be akart avatkozni a zónában, mint egy területet védő nemzet, ahol nagylelkűen elhintette a kulturális és anyagi fejlődést, ám nem vették figyelembe.”⁹⁶ Spanyolország végül háromoldalú tárgyalásokat javasolt – folytatódik a cikk –, ám ekkor sem kapta meg a megfelelő támogatást, így csak a szultánnal való „közvetlen szerződés” lehetősége maradt számára. A cikket olvasva nem lehet nem észrevenni az elutasítottság és mellőzöttség miatt érzett sértődöttséget és haragot.

A folytatásban is jelen van a francia diplomáciával szembeni ellenérzés. A cikkben a marokkói probléma tekintetében jelentős szemrehányást kapnak a francia diplomácia „fondorlatai”, míg Spanyolország a marokkói nép hű barátjaként tűnik fel, mely kész volt meghajolni a „történelmi valóság” előtt és elismerni Marokkó függetlenségét.⁹⁷ A cikk egyoldalúsága nyilvánvaló, hiszen először Franciaország adta meg a függetlenséget és éppen ez a lépés terelte kényszerpályára a spanyol külpolitikát. Az a benyomásunk, hogy Spanyolország – bár büszkén viselte – nagyon is fájlalta a veszteséget.

Ha tovább olvassuk az ABC cikkét, újra ismerős, a nap sajtójára jellemző szavakkal találkozunk: „Világosság, elhatározás és becsületesség jellemzi a tegnap reggel a Santa Cruz-palotában Spanyolország és Marokkó képviselői által aláírt dokumentumot.”⁹⁸ A dokumentum szövege mentes a furfangoktól és a kétkulacosságtól, a felek valós, „szabad

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ Egy új, magabiztos, a nacionalizmus által túlfűtött szomszéd amúgy is magában hordozta a konfliktus lehetőségét. Ez nem csak Marokkó esetében volt így. A független Algéria vonatkozásában Spanyolország is számos diplomáciai nehézség elé kerülhetett - és került is. A spanyol–algériai kapcsolatok mélypontján (az 1970-es években) Algéria támogatta a kanári-szigeteki függetlenségi mozgalmat (MPAIAC). Lásd: Rafael Bustos: *Las relaciones España-Argelia...* i. m. 501.

⁹⁶ ABC, 1956. április 8. 56.

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ Uo.

együttműködésre” törekszenek és nem tesznek olyan ígéreteket, melyeknek betarthatósága bizonytalan lenne – írta a lap. Franciaország e tekintetben is egyfajta negatív ellenpéldaként jelenik meg, hiszen Párizs „játékában” – legalábbis a konzervatív spanyol napilap szerint – egyfajta „majd meglátjuk” attitűd is jelen volt, ezzel szemben Madrid külpolitikája a gerincességet, a becsületet, a méltóságot testesíti meg. Természetesen Spanyolország mellett, hogy több – már többször felemlített – nemes lépést tesz, saját érdekeiről sem mond le, és ezeket Marokkó is elismeri. A déli szomszéd jól ismeri a spanyol partok közelségének geopolitikai jelentőségét, így tudja, hogy háborús helyzetben Spanyolország lenne az első, mely a déli szomszédnak segítséget nyújthatna a betolakodók ellen. Ugyanez természetesen a spanyol „békepolitikának” is az egyik oka, írja a cikk szerzője. A cikk mellőzi megemlíteni, hogy ez a geopolitikai gondolatmenet nem feltétlenül előnyös Marokkó számára,⁹⁹ hiszen Rabat aligha vágyott arra, hogy európai barátai ismét (miként a 19. század végén és 20. század elején) „segítségére” siessenek. Ebből a szempontból mellékes, hogy a „kommunizmus ellenében”, vagy netán – mint egykor – a „civilizáció terjesztése érdekében” és a „barbárságból” való felemelkedést elősegítendő kapja Marokkó a „baráti segítséget.”

Franciaországra célozva az *ABC* jellemző elemzést közölt: „Magától értetődő, hogy kormányunk a hispán–marokkói deklarációval jelentős erőfeszítést tett, hogy véget vessen minden idegen képmutatásnak.”¹⁰⁰ Franciaországnak pedig – folytatódik az írás – már csak a fontos marokkói kereskedelmi érdekei miatt is meg kellene értenie a jelenlegi helyzetet. Fontosnak tarjuk kiemelni az írásból, hogy a szerző hangsúlyozza, nem „dühödött bennszületett népek ellenségességére”, nem érdek, nem is külföldi nyomás kényszerítette Spanyolországot Marokkó szuverenitásának elismerésére. A spanyol sajtó szerint a lépés oka sokkal inkább az analomig emlegetett „összinte barátság”.¹⁰¹ Valójában itt lényeges presztízskérdésről van szó: Spanyolországtól nem vesznek el semmit, Hispánia – miután nagylelkűen elhintette a civilizáció magvait – maga dönt arról, hogy lemond bizonyos területekről; nem ellenségei kaparintják meg e területet, hanem barátainak adja át azokat. Úgy gondolom, ez volt az „üzenet” az olvasók számára, ez a gondolatrendszer húzódik meg a spanyol sajtó gyakran patetikus hangvételű cikkei mögött.¹⁰²

Az *ABC* nemcsak Franciaországnak tesz szemrehányást. Felpanaszolja, hogy Spanyolország nem talált érdemi segítséget Európában, noha szerette volna Marokkó függetlenségének és egységének a kérdését az érdekelt országokkal közösen rendezni.¹⁰³ A szerző itt idézi V. Mohamed Francóhoz intézett kiemelkedő jelentőségű beszédét, melynek lényege, hogy a közeljövőben a Földközi-tenger körül erős nemzetek alakulnak, amelyek kapcsolataiban a konzultáció fog dominálni. Ezek a nemzetek egyrészt a szellemi és anyagi javak közötti harmóniára épülnek, másrészt e civilizációnak a hagyományát és a megújulás jegyeit is magán kell, hogy viseljük.¹⁰⁴ Ezt a nagy feladatot már-már a missziós elhivatottság tudatával jelölte ki a marokkói uralkodó.

⁹⁹ Uo.

¹⁰⁰ Uo.

¹⁰¹ Uo.

¹⁰² Mindez egyébként hasonlít de Gaulle Algéria-politikájának egyik fontos elemére: Franciaország nem vereséget szenved, hanem maga vezeti el a függetlenséghez Algéria népét. Erről bővebben lásd: J. Nagy: *Az algériai háború...* 138. oldal után elszórtan.

¹⁰³ *ABC*, 1956. április 8. 56.

¹⁰⁴ Uo.

A lapnak kétségtelenül igaza van abban, hogy V. Mohamed ezzel nem kevesebbet tett, mint egy új politika lehetőségét vázolja fel a Mediterráneumban.¹⁰⁵ Igaz, a későbbiek alapján igen nyilvánvalónak hat, hogy a szultán – mint oly sokszor – e beszédével is ügyesen taktikázott, hiszen valós céljai jellemzésére sokkal inkább felelnek meg a „nacionalista” és „birodalmi” jelzők, semmint a fent említett elvek. Kétségtelen azonban, hogy a kiváló államférfiúi képességekkel megáldott V. Mohamed ekkor is azt mondta, amit hazája érdekében a legbölcsebb volt mondania.

Megtudjuk, hogy Marokkó nemzetközi zónájának 20 ezer lakója ment Tetuánba, hogy jelen legyen V. Mohamed hazaérkezésekor. A lap tetuáni tudósítója arról számolt be, hogy 7-én reggel a történelmi megállapodás még nem volt ismert, a délelőtt során vált azzá. Ekkor ujjongó emberek lepték el az utcákat, nagy lelkesedés volt tapasztalható. A marokkói városokból érkező elégedettségről és örömről szóló hírek, az öröm megnyilvánulásai éppen az ellenkezője volt az európai sajtóban feltűnő pesszimizmusnak a tárgyalásokkal kapcsolatban – számol be az *ABC* tudósítója. A marokkói tudósítások a tárgyalások szívélyes, bizalmas légköréről számoltak be. Hangsúlyozzák azt is, hogy az „interdependencia” koncepciójának feltételei nem voltak adottak, s két független állam szabad, önkéntes együttműködésén alapuló kapcsolatrendszer alakul Spanyolország és Marokkó között. A tangeri sajtó szerint V. Mohamed a zónák határán egy szalag elvágásával fogja szimbolizálni a zónák egyesülését. A tudósító summázata így szól: „A valóság felülmúlta a legoptimistább reményeket is”.¹⁰⁶ Megtudjuk, hogy nagyon kevesen gondolták volna, hogy Madridban kevesebb, mint négy nap alatt megszületik a deklaráció. A tudósító elmondja, hogy Tangerben jelentős előkészületek folytatódnak a várhatóan 20 ezer Tetuánba induló miatt. A városban az autóbuszok, taxik, kamionok már elfogytak, így az utazni akarók magánszemélyeket kérlelnek, hogy vigyék el őket, hogy jelen lehessenek V. Mohamed érkezésekor.¹⁰⁷

A lapból megtudjuk, hogy a marokkói kormány egésze szintén Tetuánba megy. Az *ABC* újságírója szerint a marokkóiak egyetértenek abban, hogy az elért siker Franco sikere is – és ekkor a generalisszimusz nemes tulajdonságainak végtelen sorát olvashatjuk.¹⁰⁸ A spanyol sajtóban a Caudillo feje fölött a glória lebegett. A francia körök ezzel szemben bizalmatlanok voltak – tudjuk meg az *Efe* híréből.¹⁰⁹ Az *ABC* következő oldalán hosszú írást olvashatunk *Lelekesedés az utcákon Marokkó függetlensége miatt* címen. A tetuáni tudósító, R. Roulia híradásából kiderül, hogy a marokkóiak öröme a függetlenség elismeréséről szóló hírek hallatán a zenitjére érkezett. A városba érkező több ezer muszlim miatt azonban lakásprobléma alakult ki. Miután sem a magán, sem a „köz” szállások nem bizonyultak elegendőnek az érkezők befogadására, a hatóságok igen kreatívan jártak el: „Tetuán mozijai minden éjjel nyitva tartanak, újra és újra ismételve a kedvezményes árú programokat.”¹¹⁰ Április 7-én négynapos ünnep kezdődött. „Ma, szombaton, elkezdődött az első abból a négy naphoz melyet ünnepnek nyilvánítottak Marokkó északi zónájában. Az eső, ami

¹⁰⁵ Uo.

¹⁰⁶ Uo. 1956. április 8. 57.

¹⁰⁷ Uo.

¹⁰⁸ Uo. 1956. április 8. 57-58.

¹⁰⁹ Uo.

¹¹⁰ Uo. 1956. április 8. 58.

*tegnap este óta intenzíven és zavaróan esik, nem tudta lehűteni a lelkeket és azt a fáradhatatlan ritmust, mellyel férfiak százai dolgoznak a város feldíszítésén.*¹¹¹

A konzervatív spanyol napilap *Spanyolország*nak a marokkói problémában tanúsított magatartása példaként szolgálhatna más országok számára címmel izgalmas írást közölt. Az alcímből kiderül, hogy az európai és amerikai sajtó egyhangúlag dicsérte a spanyol kormányt, amiért megadta Marokkónak a függetlenséget.¹¹² A hispán–marokkói deklaráció nagy visszhangot keltett a világban, amelyet a lap sajtószemléje is mutat. Kitérnék itt azokra, amiket a *Reuter* hírügynökség¹¹³ információiból közölt az *ABC*, mivel az angol hírek ekkor láthatóan elnyerték a spanyol szerkesztő szimpátiáját. A *Reuter* különösen a „szabad együttműködés” elvének szentel figyelmet (legalábbis az *ABC* ezt tartja fontosnak kiemelni), amely formulával a jövőbeli spanyol–marokkói együttműködés jellegét kívánták kifejezni a felek.¹¹⁴ Ennek kiemelése, ha másért nem is, amiatt biztosan fontos volt, hogy ezzel egyben a francia–marokkói „kölcsonös függés” meghatározás elutasításra kerüljön. Mintha Spanyolország bizonyos értelemben el akarna határolódni az észak-afrikai gyarmatosítás szimbólumát jelentő franciáktól, hogy – a gyarmatosításban való részvételének árnyoldalairól gyakorlatiasan megfelelkezve – különleges helyet foglalhasson el (pontosabban őrizhessen meg) a régió népeivel, elsősorban persze a Marokkóval ápolta kapcsolataiban.¹¹⁵

Ugyanakkor érdemes kiemelnünk, amit az *ABC* az *Efe* összefoglalásában külföldi lapokból szemlélve hoz le az olvasónak: „*Spanyolország szilárdan harcolt a tárgyalásokon, hogy a független marokkói adminisztrációba való átmenet időszakában ugyanazokat a privilégiumokat biztosítsa magának, mint Franciaország. Spanyol körök elégedettek azzal a záradékkal, amely szerint a spanyol kormány segíteni fogja a marokkóikat hadseregük megszervezésében.*”¹¹⁶ A hadseregben kialakítandó befolyás jelentőségét nem lehet túlbecsülni. Az előző fejezetben rámutattam, hogy a franciák ugyanerre törekedtek. És ha a franciák félték, hogy az új marokkói haderő nem lesz lojális hozzájuk, akkor erre a spanyoloknak legalább ugyanannyira minden okuk meglehetett. Az *ABC* a *United Press Agency* hírei közül fontosnak tartja még kiemelni, hogy osztrák magas rangú tisztviselők szerint a hispán–marokkói megállapodás „*példaként szolgálhatna más európai országok hasonló lépéseihöz.*”¹¹⁷

A washingtoni politika és sajtó is nagy érdeklődéssel követte az eseményeket. Az *ABC* az észak-amerikai sajtót szemlélve azt emeli ki, hogy Spanyolország megelőzheti Franciaországot az „interdependenciáról” folytatott tárgyalások megnyitásában. Itt azonban némi zavarnak lehetünk tanúi. Alig feljebb ugyanis – igaz, nem az Egyesült Államokban – fejtették ki, hogy a spanyol–marokkói megállapodás egyik legfontosabb tényezője, hogy nem „interdependenciában” gondolkodik. A spanyol konzervatív napilap szintén idézi a *Washington Daily News* cikkét, melyet – mivel igen világosan fejezi ki az Egyesült Államok viszonyulását a kérdéshez – idézek: „*Az Egyesült Államok érdeke ezekben a gyors esemé-*

¹¹¹ Uo.

¹¹² Uo. 1956. április 8. 59.

¹¹³ Természetesen a Reuters hírügynökségről van szó. Nevét ekkoriban még szóvégi „s” nélkül írták.

¹¹⁴ Uo.

¹¹⁵ A formula az arabbarát politika folytatásáról árulkodhat. Azonban arra is látok lehetőséget, hogy e formula pestiesen szólva egyszerűen csak „így sikerült”, és nem érdemes túl sokat mőgé képzelni.

¹¹⁶ Uo.

¹¹⁷ Uo.

nyekben két fő vonal mentén ölt testet: az egyik a stratégiai légi bázisainkra vonatkozik Marokkóban. A másik pedig arra a reményünkre, hogy megoldódnak ezek a problémák [Marokkó kérdése kapcsán – KD], melyek kihatnak a kolonializmus világméretű kérdésére.”¹¹⁸ Az ABC hírszemléje, mint tulajdonképpen minden Marokkó függetlenségének tárgyában megjelenő írása, igencsak elfogult Spanyolország irányában. Ugyanakkor tény, hogy Marokkó függetlenségének elismerését jelentős lépésnek tartotta Washington is.¹¹⁹ „A madridi tárgyalások tónusa, az elkerülhetetlen jövőbeli hatásával a spanyol–francia, és bizonyos értelemben a Nyugat és az egész arab világ közötti kapcsolatokra itt a maga teljes jelentőségében megértést nyert. Egyben jelentős eszmecserének adhat helyet Artajo úr és az amerikai diplomaták között” – olvashatjuk José Maria Massip tájékoztatásában, majd a tudósító hozzáteszi: „Számukra [ti. az amerikai diplomácia számára – KD] létfontosságú Észak-Afrika stabilizációja.”¹²⁰ A hidegháborúban mindez nem szorul különösebb magyarázatra.

A spanyol napilap kis cikkben bemutatja azt a lausanne-i lap által felvetett hírt, elemzést, amely messzemenő következtetéseket von le a spanyol külügyminiszter washingtoni útjából. Eszerint a cél egy mediterrán konferencia, Spanyolország, Franciaország és Olaszország megerősödése, valamint az arab országokkal való kapcsolatok javítása. „A Caudillo el van határozva arra – mondja az újságíró –, hogy Spanyolország, egyesülve minden mediterrán nemzettel, a Nyugat szóvivője tudjon lenni az egész arab világban.”¹²¹ Utóbbit illetően alighanem fején találta a szöveget a svájci lap.

A *La Vanguardia* április 8-i számából megtudjuk, hogy V. Mohamed április 7-én a Las Barajas repülőtérrel felszállva hagyta el a spanyol fővárost. Elégedtségének adott hangot. Hangsúlyozta a vendégszeretetet, melyet Franco, a hadsereg, a kormány és az egész főváros részéről kapott. Kifejezte legőszintébb háláját a spanyol nemzetnek, amelynek méltó, sikeres és virágzó életet kívánt. Kifejezte örömét a tárgyalások első szakaszában elért eredmények és Marokkó függetlenségének, valamint területi egységének elismerése miatt, amelylyel V. Mohamed szerint Spanyolország méltó módon summázta az utóbbi idők „marokkói krízise” során tapasztalt nemes magatartását. Az uralkodó beszélt a két ország jövőbeli, kölcsönös barátságon alapuló kapcsolatairól, s a szultán nem feledkezett meg a „dicsőséges spanyol hadseregnek” tett bókokról sem.¹²² A Caudillo is szívélyes búcsút vett a marokkói államférfitől.¹²³ A repülőtéren a méltóságok között ott volt a marokkói spanyol protektori zóna kalifája is, aki nem sokkal V. Mohamed gépének felszállása után Tetuánba repült.¹²⁴ Az uralkodó azonban előbb még Andalúziába ment.

Mindeközben Tetuánban április 7-én délután Rafael García Valiño tábornok spanyol és marokkói újságírókat fogadott, hogy válaszoljon kérdéseikre. Egy újságíró arról kérdezte a főrezidentet, hogy a jövőt illetően is bízhatnak-e az összekovácsolts spanyol–marokkói „testvéri bizalomban”. „Úgy gondolom, teljes mértékben ezt kell tenni. Akik közről követték politikánk fejlődését, a kapcsolatot a marokkóiak természetes hazafias ideológiája és a

¹¹⁸ Uo.

¹¹⁹ Uo. 1956. április 8. 60.

¹²⁰ Uo.

¹²¹ Uo.

¹²² *La Vanguardia*, 1956. április 8. 5.

¹²³ Uo.

¹²⁴ Uo.

*között a politika között, melyet követni akartunk, biztosnak kell lenniük benne, hogy a barátság Marokkó és Spanyolország között nem csak folytatódni, hanem növekedni is fog.*¹²⁵

A marokkói hadseregről a tábornok elmondta, hogy a *mehelasok* lehetnek az új marokkói hadsereg magjai. (Ezeket az egységeket még 1917-ben szervezte meg Castro Girona ezredes. Legénységi állományuk marokkóiakból, míg tisztjeik spanyolok közül kerültek ki.) Más kérdések is felmerültek. Egy szakszervezetekkel kapcsolatos kérdésre a tábornok megjegyezte, hogy e szervezeteket egy program részeként akarta létrehozni. A tábornok állítása szerint mostanra Marokkóban virágoznak a szakszervezetek. Arra a kérdésre, hogy a spanyolok is beléphetnek-e majd, olyan választ adott, mint általában. Válaszának első mondata – „*én úgy gondolom, igen*” – azonban már arról árulkodhat, hogy efelől ő maga sem lehetett teljesen biztos. Azt mondta, hogy „*minden úgy fog történni, mint Tangerben*”,¹²⁶ nekem efelől azonban erős kétségeim vannak. Megnyugtató válasszal itt nem szolgálhatok. A marokkói spanyolok 1956 utáni szakszervezeti jövője – ismereteim szerint – viszonylag feltáratlan, még kutatásra váró téma.

Az afrikanizmus vonatkozásában Marokkó elvesztésekor vegyes érzelmekkel találkozunk. Mind a területi veszteség, mind a marokkóiak „hálátlansága”, az „altruizmus” fontos tényezőként tűnik fel a spanyol reakciókban. „*Mindkét dolog jó tükörképe a hivatalos afrikanizmus saját mítoszába zárkózott helyzetének – amelyet, s valószínűleg ez a legaggasztóbb – talán már saját maga is elhitt.*”¹²⁷

Néhány következtetés

A történész relatíve könnyű helyzetben van, amikor konklúziót kell írnia. A vizsgált korszakot követő történeti eseményor bizonyos nézőpontból maga a történeti konklúzió. A Spanyolország és Marokkó között 1956. április 7-én aláírt dokumentum nem tartalmazott semmilyen utalást Ceuta, Melilla és Szidi-Ifni területeire,¹²⁸ ahogy Spanyol-Szaharára sem. 1956 nyarán az Isztiklál Párt lapja, az *Al-Alam* kiadta az Abdelkebir el-Fászi (a híres politikus, Allal el-Fászi testvére) által készített Nagy-Marokkó-térképet. E szerint Marokkó 430 000 km²-nyi területe 1,7 millió km²-re nőtt volna algériai, mauritániai és spanyol területek megszerzése révén.¹²⁹ „*Az Isztiklál követeléselei mögött a szén, az ólom, a réz, a mangán, az olaj a vas és a foszfát álltak, mindegyikben bővelkedik az igényelt terület.*”¹³⁰ Ehhez persze hozzá kel tennünk – talán első helyen – a nacionalista „túlfűtöttséget”, mely Marokkót jellemezte.

1957–1958-ban Spanyolország (majd később az oldalán belépő Franciaország) háborúba keveredett Marokkóval. Meggyőződésem, hogy a Spanyolország és Marokkó közötti konfliktusok jelentős részben földrajzi és történeti okokból determináltak (a háború talán nem, de a konfliktus igen). Egy születő/újjaszülötő, nacionalista állam, területén spanyol enklávékkal: mi jót sejt ez? E gondolatok biztosan nem újak. Napóleon egyszer azt mondta, hogy a térképen minden rajta van... Juan Carlos Pereira Spanyolország külpolitikájáról

¹²⁵ ABC, 1956.április. 8. 66.

¹²⁶ Uo.

¹²⁷ Riudor: *Sueños imperiales...* i. m. 272.

¹²⁸ Azcona – Rodríguez – Azaola: *La Guerra...* i. m 74.

¹²⁹ Uo.

¹³⁰ Uo.

írt monográfiájában szintén rámutat, hogy Madrid és Rabat között Szidi-Ifni és Nyugat-Szahara rendezetlen ügyek voltak, s hogy Marokkó történelmi okokra hivatkozva magának vindikálta e területeket.¹³¹

Fentebb többször elhangzott a spanyol–marokkói „öszinte barátság”. Naivan akár el is hihetnénk, hogy így működik a nemzetközi kapcsolatok rendszere – de mint tudjuk, nem. V. Mohamed már 1956. március 27-én így beszélt: „*Ha Marokkó független is, akkor sem teljesen szabad. A marokkói emberek addig folytatják a harcot, amíg Tanger, a Szahara Tinduftól Colomb-Bécharig, Tutagáig [Algériában – KD], Kenedzálig és Mauritániáig fel nem szabadul és egyesül újra. A mi függetlenségünk csak a Szaharával együtt lesz teljes egész. Marokkó határai délen a szenegáli St. Louis-nál fognak végződni.*”¹³² És akkor még nem szóltunk a kereskedelmi és egyéb érdekellentétekről, melyek a térségben feszültek.

A háború kirobbanását 1957. november 23-ra szokás tenni. A támadó „fegyveres bandák” mögött ott állt Marokkó, még akkor is, ha a harcosok többségükben valóban a helyi lakosságból kerültek ki. Ezek egyesülve a marokkói erővel olykor komoly problémákat okoztak „*a gyengén felszerelt spanyol haderőnek*” – mutat rá Igaz Levente.¹³³ Mint ahogy arra is kitér, hogy V. Mohamed és II. Hasszán egyaránt támogatták a helyi nacionalizmust, mely – akkor még – Marokkótól várta a segítséget. Ironikus módon a nyugat-szaharai nacionalisták nemzeti ébredésüket éppen 1958-ra teszik, mondván, a háború után Marokkó gazdagodott területekkel, igazságtalanul, mivel – értelmezésükben – a felkelők nem Marokkóért, hanem egy önálló államért küzdöttek.¹³⁴

Végül a háborút – melyet a cintrai szerződés zárt le – Spanyolország és az időközben szintén hadviselővé váló Franciaország megnyerte.¹³⁵ A háborúba mintegy 8000 katonát küldött Spanyolország, s több száz spanyol esett el a sivatagban.¹³⁶ Spanyolország lemondott Nyugat-Szahara egy kis részéről (Tarfaja és környéke), ám Szidi-Ifni városa, illetve Nyugat-Szahara spanyol kézen maradt és a hispán ország megőrizte a foszfátlelőhelyeket is. A háború győztesének Spanyolország lett kikiáltva. Madrid – a jól ismert módszert alkalmazva – úgy próbálta Szidi-Ifnit és Nyugat-Szaharát mind erősebben magához kötni, hogy provinciává nyilvánította a területet.¹³⁷

Spanyolország végül elvesztette gyarmatait. 1969-ben Szidi-Ifni, 1975-ben Nyugat-Szahara veszett el. Ceuta, Melilla, a marokkói partoknál található szigetek zöme ugyanakkor spanyol terület maradt. Tegyük hozzá, a nagy-marokkói álom sem teljesült. Rabat számára komoly döfés volt, hogy az ENSZ 1960-ban elismerte Mauritániát mint független államot, végül pedig az Algériával vívott „homokháború” (1963) tette egyre lehetetlenebbé Nagy-Marokkó megvalósulását. Ezután területi igényeit Marokkó Nyugat-Szahara felé próbálta kielégíteni,¹³⁸ s mint tudjuk, ez végül sikerült is neki.

¹³¹ Perreira: *La política exterior...* i. m. 506.

¹³² Besenyő: *A nyugat-szaharai konfliktus...* i. m. 43.

¹³³ Igaz: *Egy elfelejtett válság...* i. m. 85.

¹³⁴ Uo. 85–86.

¹³⁵ Besenyő: *A nyugat-szaharai konfliktus...* i. m. 42–46.; Azcona – Rodriguez – Azaola: *La Guerra...* i. m.

¹³⁶ Azcona – Rodriguez – Azaola: *La Guerra...* i. m. 68.

¹³⁷ Igaz: *Egy elfelejtett válság...* i. m. 85.

¹³⁸ Besenyő: *A nyugat-szaharai konfliktus...* i. m. 44–45.

A független Marokkóról szólva meg kell említeni, hogy az 1956 tavaszán megszülető államnak a politikai rendszere az alavita dinasztiához tartozó uralkodó tekintélyén nyugodott, aki ily módon egyben az állam történeti folytonosságát is szimbolizálta. Ez a struktúra jelentősen eltér az algériai vagy tunéziai úttól, amely a népszuverenitás elvén nyugodott. Marokkóban tehát a függetlenné válással a monarchia nem csak megmaradt, hanem meg is erősödött.¹³⁹ A politikai hatalom elsőségéért folytatott belpolitikai küzdelmet a szultán nyerte meg a pártokkal szemben. Emögött – a már említettek mellett – számos tényező húzódott meg. Talán az egyik legjelentősebb ezek közül, hogy a marokkói pártokban a patrónus-kliens viszony volt a meghatározó, az uralkodó pedig, aki e hierarchia tetején helyezkedett el – miként erre Ferwagner Péter Ákos rámutat – „*főpatrónusként kijátszhatta egymás ellen a pártokat*”.¹⁴⁰

Marokkóban az állami struktúrák bizonyos fokú kontinuitásában és a forradalom elkezdésében a francia hadseregnek is szerepe volt. Fontos ismét megjegyezni, hogy az ország erősebben kötődött és kötődik ma is Franciaországhoz, mint Spanyolországhoz. A francia haderő együttműködött „*a marokkói kormánnyal azért, hogy megakadályozza, hogy a függetlenség forradalomba torkolljon. Azért, hogy ezt elkerülje, V. Mohamed a francia demokrácia modellje szerinti reformot választotta. A spanyol jelenlét félre lett állítva a hatalmi körök közeléből.*” Spanyolország egy olyan helyzetben találta magát, amelyben „*képtelen volt versenyezni Franciaországgal, nem csak a vállalatok területén, hanem munkaügyi és oktatási téren is*” alulmaradt. Mindennek következtében „*a marokkói függetlenség nem biztosította Spanyolországnak a marokkói hála előnyeit.*”¹⁴¹

Spanyolország, miután egy fél évszázaddal korábban Észak-Afrika szirtjein és a Szahara homokjában kívánt ismét nagy hatalom módjára viselkedni, 1956-ban kénytelen volt elengedni protektorátusát Észak-Marokkóban. A hispán ország arabbarát politikája jegyében támogatta a marokkói és algériai nacionalistákat, ám ez saját pozícióit ugyanúgy veszélyeztette, mint a francia állásokat. A hispán politika sok szempontból ellentmondásos volt és ez igen nagy részben a Franco-rezsim jellegéből következett. Elég, ha a minimum 1953-ig tartó nemzetközi elszigeteltségre – az arabbarát politika legfontosabb kiváltó okára – gondolunk, melynek fő oka maga a rezsim volt. Spanyolország része lett a Nyugat védelmi rendszerének (még ha szervezeteinek nem is), de a polgárháború emléke fennmaradt. Madrid sokáig azt az álláspontot képviselte, hogy nem ismer el egyoldalú változást Marokkóban, a nacionalizmus lángját tápláló politika azonban gyorsan önmaga ellen fordult. Madrid és Párizs nem hangolták össze gyarmati politikájukat és ez súlyos következményekkel járt, bár legalábbis kétséges, hogy egy szoros együttműködéssel sikerülhetett volna-e a marokkói protektorátust fenntartani – én úgy vélem, hogy valószínűleg nem.

¹³⁹ J. Nagy – Ferwagner: *Az arab országok...* i. m. 101–102.

¹⁴⁰ Ferwagner: *A marokkói politikai pártok...* i. m. 206.

¹⁴¹ Perreira: *La política exterior...* i. m. 509.